

MARKAZIY OSIYO ME'MORCHILIK MEROSINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Beknazarova Mahbuba Nortojiyevna,

Jurayev Sanjar Mamatmurod o'g'li

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti assistentlari

Annotatsiya

Ushbu maqolada Markaziy Osiyo hududida shakllangan me'morchilik maktablarining tarixiy taraqqiyoti, ularning badiiy va konstruktiv xususiyatlari hamda jahon me'morchiligi rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilingan. Qadimgi davrlardan boshlab Temuriylar davrigacha bo'lgan me'moriy yodgorliklar misolida hudud me'morchiligining rivojlanish bosqichlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: *me'morchilik tarixi, Markaziy Osiyo, me'moriy meros, Temuriylar me'morchiligi, tarixiy obidalar, gumbaz, peshtoq, madrasalar.*

Kirish

Markaziy Osiyo qadimdan Buyuk Ipak yo'lining muhim qismi bo'lib, Sharq va G'arb sivilizatsiyalari o'rtasidagi madaniy aloqalarning markazi vazifasini bajargan. Ushbu hududda yuzaga kelgan me'morchilik an'analari asrlar davomida takomillashib, o'ziga xos me'moriy maktabni shakllantirgan.

Bugungi kunda O'zbekiston hududidagi tarixiy obidalar nafaqat milliy madaniyatning muhim qismi, balki jahon sivilizatsiyasi merosi sifatida ham e'tirof etiladi. Ularni o'rganish me'morchilik tarixining rivojlanish qonuniyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Qadimgi davr me'morchiligi

Markaziy Osiyoda ilk me'moriy inshootlar miloddan avvalgi davrlarda shakllangan. Qadimgi Xorazm, Baqtriya va So'g'd davlatlarida mudofaa devorlari, qal'alar va ibodatxonalar qurilgan.

Ayaz-Qala va Toprak-Kala kabi yodgorliklar qadimgi me'morchilikning yorqin namunalari. Ushbu inshootlarda xom g'ishtdan foydalanish, mudofaa tizimlarining mukammalligi va rejalashtirish yechimlari e'tiborni tortadi.

Qadimgi davr me'morchiligida diniy va mudofaa funksiyalari ustuvor bo'lib, bino konstruksiyalarida mahalliy qurilish materiallari keng qo'llanilgan.

1-rasm. Qadimgi Xorazm me'morchiligi namunalari.

Islom davri me'morchiligining rivojlanishi

VIII asrdan boshlab Markaziy Osiyoda islom madaniyatining tarqalishi bilan me'morchilikda yangi bosqich boshlandi. Masjidlar, madrasalar, maqbaralar va karvonsaroylar qurilishi keng rivojlandi.

Bu davrning mashhur namunalaridan biri Samanid Mausoleum hisoblanadi. Mazkur obida Markaziy Osiyo me'morchiligida pishiq g'ishtdan bezak elementi sifatida foydalanishning mukammal namunasi sanaladi.

Shuningdek, gumbazli konstruksiyalar, ravoqlar va geometrik naqshlarning rivojlanishi aynan shu davrga to'g'ri keladi.

Temuriylar davri me'morchiligi

XIV–XV asrlar Markaziy Osiyo me'morchiligining eng yuksak davri hisoblanadi. Amir Temur va uning avlodlari tomonidan bunyod etilgan inshootlar jahon me'morchiligi tarixida alohida o'rin egallaydi.

Samarqand shahri Temuriylar davrida yirik me'moriy markazga aylandi. Bu davrda qurilgan Gur-e Amir, Bibi-Khanym Mosque va Registan majmualari monumental me'morchilikning noyob namunalari.

Temuriylar davri me'morchiligining asosiy xususiyatlari:

- ulkan peshtoqlar;
- baland gumbazlar;
- sirlangan koshinlar;
- murakkab geometrik naqshlar;
- simmetrik kompozitsiyalar.

Mazkur davr me'morchiligi keyinchalik Hindiston, Eron va boshqa hududlar me'morchiligi rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Me'moriy bezak san'atining rivojlanishi

Markaziy Osiyo me'morchiligining muhim jihatlaridan biri bezak san'atining yuqori darajada rivojlanganligidir. Koshinkorlik, ganchkorlik, naqqoshlik va yog'och o'yimakorligi me'moriy obidalar badiiy qiyofasini boyitgan.

Ayniqsa, Samarqand va Buxoro me'moriy yodgorliklarida ko'k, oq va havorang koshinlardan foydalanish o'ziga xos badiiy maktabni shakllantirgan.

Zamonaviy me'morchilik va tarixiy meros

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda tarixiy obidalarni restavratsiya qilish va asrab-avaylashga katta e'tibor qaratildi. Tarixiy me'moriy merosni saqlash bilan bir qatorda zamonaviy me'morchilikda milliy an'analarni qo'llash tendensiyasi ham kuchaymoqda.

Bugungi kunda tarixiy obidalar turizmni rivojlantirish, milliy o'zlikni anglash va madaniy merosni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa

Markaziy Osiyo me'morchilik merosi ko'p asrlik tarixiy taraqqiyot mahsuli hisoblanadi. Qadimgi davr qal'alaridan boshlab Temuriylar davrining monumental inshootlarigacha bo'lgan me'moriy yodgorliklar jahon me'morchiligi taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi.

Ushbu merosni o'rganish va asrab-avaylash nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy me'morchilik rivoji uchun ham muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mankovskaya L.Yu. Arxitektura Sredney Azii.
2. Pugachenkova G.A. Arxitektura Uzbekistana.
3. Voronina V.L. Narodnoe zodchestvo Sredney Azii.
4. Masson M.E. Istoriya arxitekturi Samarkanda.
5. O‘zbekiston madaniy merosi yodgorliklari katalogi.
6. UNESCO materiallari va tarixiy meros bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar.
7. Karimov Q. O‘zbekiston me‘morchiligi tarixi.